

JERZY NAPIÓRKOWSKI

WSP Bydgoszcz

ROLA NAUCZYCIEIA PRACY - TECHNIKI W KSZTAŁCENIU POLITECHNICZNYM
I WYCHOWANIU PRZEZ PRACĘ

Wstęp

Podstawowym zadaniem współczesnej szkoły i nauczyciela jest przygotowanie wszechstronnie rozwiniętego młodego pokolenia do pracy i życia w społeczeństwie socjalistycznym.¹ Uczeń kończący szkołę winien być wyposażony w odpowiedni zasób wiedzy i umiejętności, które pozwolą mu zająć właściwe miejsce w społecznym podziale pracy, a także uczestniczyć w kulturze narodu i technice oraz twórczo je rozwijać. Zmieniająca się cywilizacja nakłada na każdego obywatela obowiązek ciągłego kształcenia i wzbogacania wiedzy i dlatego ważnym nowym zadaniem szkoły jest obowiązek uczenia młodzieży metod uczenia się w ciągu całego życia. W realizacji tego zadania istotną rolę do spełnienia ma nauczyciel, który jest osobą kierującą procesem nauczania i wychowania w szkole oraz organizującą różne formy działalności pozalekcyjnej i pozaszkolnej / jako opiekun dzieci i młodzieży, jako działacz społeczny w środowisku szkoły, jej otoczeniu/².

Szczególne zadania w realizacji przedsięwzięć jakie postawiono przed reformą programową ma do spełnienia nauczyciel pracy-techniki. Dotychczasowa rola nauczyciela techniki w szkole ogólnokształcącej stopnia podstawowego i średniego ukształtowana została w znacznym stopniu o tradycje sloydowe. Do podstawowych umiejęt-

ności i powinności zawodowych tych nauczycieli zaliczało się tworzenie takich warunków dydaktycznych, które pozwalały na naukę umiejętności i wytwarzania przedmiotów w tzw. technikach objętych programem nauczania oraz na przekazywanie wiadomości technicznych i organizowanie pracy wytwórczej. Dlatego w znacznej liczbie funkcjonujących szkół w nauczaniu techniki dominuje przekazywanie wiadomości / głównie w liceach ogólnokształcących / i nauczanie umiejętności technicznych poprzez wytwarzanie przedmiotów / głównie w szkołach podstawowych /. Tymczasem wobec szybkiego napływu informacji naukowych od nauczyciela techniki wymaga się nowych umiejętności i powinności nauczycielskich.

1. Rola nauczyciela pracy-techniki w zakresie kształcenia politechnicznego

Powszechnie wiadomo, że kultura techniczna niezbędna jest do spełniania przypadającej wszystkim obywatelom roli użytkowników techniki i współgospodarzy kraju, a tym którzy będą brali bezpośredni udział w produkcji dóbr materialnych - do spełnienia roli wytwórców /robotników kwalifikowanych/ lub twórców racjonalizatorów, konstruktorów, inżynierów i naukowców. Do rozwoju kultury technicznej w społeczeństwie przyczynia się realizowane w szkole kształcenie politechniczne, które realizuje głównie przedmiot praca-technika. Zadaniem tego przedmiotu i nauczyciela techniki jest wyposażenie uczniów w podstawowe pojęcia i umiejętności techniczne przewidziane programem nauczania oraz zintegrowanie i uporządkowanie tych składników techniki, z jakimi młodzież styka się w szkole i poza szkołą. Jest to ważne zadanie, bowiem młode pokolenie powinno mieć ukształtowany właściwy stosunek do pracy, do środków i przedmiotów pracy. Najlepszym i niezastąpionym sposobem realizacji tych celów wychowawczych jest bezpośredni udział młodzieży w działalności wytwórczej, w pracowni szkolnej i na od-

powiednio przygotowanych stanowiskach pracy w zakładach produkcyjnych.³ Kształcenie politechniczne realizowane będzie przez wielu nauczycieli specjalistów różnych przedmiotów. Do zadań nauczyciela pracy-techniki należy korelacja wiadomości uczniów zdobytych na lekcjach matematyki, fizyki, chemii, biologii z wiadomościami z zakresu pracy-techniki. Potrzeba tej korelacji wynika, zdaniem T. Nowackiego, z faktu, że „struktura teoretyczna wyjaśniająca jakiegokolwiek zjawisko techniczne czy produkcyjne, zawiera w sobie elementy teoretyczne rozmaitych dyscyplin, a ponadto odpowiednie zasady techniczne”⁴.

Celem pracy-techniki jako przedmiotu nauczania jest zatem kształcenie systemu umiejętności i wiadomości.⁵

Tabela 1

Cele dydaktyczne i wychowawcze przedmiotu praca-technika /wg M. Nowickiego/.⁶

Etapy kształcenia	Realizowane cele	
	dydaktyczne	wychowawcze
klasy I-III	„uzręcznianie”	zbliżenie do techniki
klasy IV-VII	„utechnicznienie”	kształtowanie zainteresowań technicznych oraz zamiłowanie do pracy
klasy VIII-X	„ekonomizacja” oraz systematyzacja wiedzy technicznej	psychospołeczne przygotowanie do rzeczywistej działalności techniczno-gospodarczej

Rolę nauczyciela pracy-techniki w wymienionych zależnościach różnicują cele dydaktyczne i wychowawcze⁷. W klasach I-III rola nauczyciela pracy-techniki sprowadza się głównie do zapoznania dzieci ze sposobem posługiwania się prostymi narzędziami; wyrobienia sprawności manualnych i motorycznych przy wykonywaniu odpowiednio dobranych przedmiotów oraz do wyposażania uczniów w

fragmentaryczną wiedzę i umiejętności techniczne. W okresie tym zaczynają się kształtować zainteresowania dzieci, w tym i techniczne. Od tego, jak nauczyciel pracy-techniki będzie wprowadzał na tym poziomie dzieci w działalność techniczną, zależy w znacznym stopniu rozwijanie i kształtowanie się zainteresowań technicznych u tych dzieci. Szczególnego znaczenia nabiera tu sprawa uczenia umiejętności i poprawnego posługiwania się narzędziami, wyposażenia w elementy wiedzy technicznej. Duża chłonność umysłu i chęć poznania otaczającego świata pozwalają na wyrobienie umiejętności przyswajania wiadomości, które w następnych klasach stanowią podstawę do usystematyzowanego poznania techniki.

Szczególne znaczenie na tym etapie kształcenia technicznego ma przyzwyczajanie do starannego przygotowania i wykonywania każdej pracy, utrzymywania porządku, kształtowania odpowiedniej dyscypliny i wytrwałości w realizacji podjętych zadań.

Następny okres zwany tu okresem „utechniczniana” wymaga, aby nauczyciel w sposób usystematyzowany wyposażył uczniów w podstawowe wiadomości i umiejętności techniczne przewidziane programem nauczania. W tym okresie kształtuje się stosunek człowieka do techniki, jego techniczne zainteresowania oraz chęć korzystania z coraz to nowszych wytworów technicznych. Nauczyciel powinien w tym celu, wykorzystując wysoką sprawność fizyczną i umysłową dzieci w tym okresie, dążyć do takiego uczenia techniki, aby jej poznawanie i majsterkowanie stało się ich naturalną potrzebą. Rola nauczyciela, w tym okresie polega na realizacji celów dydaktycznych /„utechnicznianie”/ wyrażających się w systematycznym poznawaniu wiadomości i umiejętności technicznych oraz realizacji zadań wychowawczych, rozwijania zainteresowań techniką i zamiłowania do pracy⁸.

W ostatnim okresie /„ekonomizacji”/ nauczyciel powinien przygotowywać uczniów do podejmowania pracy w określonym zawodzie oraz korzystania z techniki w życiu społecznym i domowym.

W klasach VIII-X od nauczyciela wymaga się więc nie tylko wyposażenia uczniów w wiadomości i umiejętności przewidziane programem nauczania i systematyzacji dotychczas. poznanej wiedzy, ale dostrzegania w działalności technicznej praw i kryteriów ekonomicznych w większym stopniu niż to miało miejsce w niższych klasach. Problematyka organizacji pracy i produkcji traktowana jest tu szerzej niż to proponuje dydaktyka w pracowni szkolnej; ogarnia zagadnienie związane z gospodarką narodową i międzynarodową.

Nauczyciel pracy-techniki w klasach IV-VIII nie może ograniczać się do przyuczania do techniki jak to mogło mieć jeszcze miejsce na szczeblu nauczania początkowego. Na tym etapie edukacji wymaga się od niego z jednej strony teoretycznej i praktycznej z podstawowych dziedzin techniki objętych programem nauczania, a z drugiej zaś wiadomości o prawach rządzących rozwojem ekonomicznym kraju, o pozytywnych i negatywnych skutkach rozwoju i upowszechniania techniki.

Realizacja treści programu nauczania jest warunkowana stosowaniem przez nauczyciela właściwych metod i form pracy oraz środków dydaktycznych. W przedmiocie praca-technika, podobnie jak w innych przedmiotach nauczania, obowiązują nauczyciela ogólnie przyjęte metody i środki dydaktyczne oparte na nauczaniu problemowym, na działalności praktycznej uczniów, na metodach laboratoryjnych⁹, dzięki którym nauczyciel wprowadza ucznia w dziedzinę praktycznej działalności człowieka, w świat techniki i produkcji. Zajęcia z przedmiotu praca-technika winny być tak prowadzone, aby aktywność manualna towarzyszyła aktywności umysłowej i przeżyciom emocjonalnym uczniów. Aby jednak proces dydaktyczny w zakresie tego przedmiotu przebiegał prawidłowo i mogły być osiągnięte cele dydaktyczno-wychowawcze zapewnione powinno być wyposażenie pracowni i warsztatów szkolnych. Szczególnie istotne jest to dla realizacji nowych programów, gdyż baza winna być przystosowana do realizacji nowych celów dydaktycznych i wychowawczych.

Obecnie akcent trzeba przenieść głównie na planowanie pracy dydaktycznej i zorganizowanie warunków do prowadzenia badań. Przemiany społeczne wynikające m.in. z rozwoju nauki i techniki narzucają określone zadania szkole i nauczycielowi. Wpływa to na modyfikację celów, zadań, treści, metod kształcenia i wychowania. Stawia to nauczyciela w nowej i wciąż zmieniającej się sytuacji, wpływa na warunki i treść jego pracy. Rola nauczyciela jest więc z jednej strony wynikiem procesów dokonujących się w społeczeństwie, z drugiej zaś czynnikiem sprawczym¹⁰. Również rola nauczyciela pracy-techniki w zakresie kształcenia politechnicznego zmienia się. Nauczyciel winien być obecnie organizatorem, inspiratorem, doradcą i kierownikiem samodzielnej pracy ucznia. Takie spojrzenie na rolę nauczyciela techniki pociąga za sobą konieczność posługiwania się nowymi, jakościowo innymi pracowniami, innymi metodami. Od nauczyciela wymaga się przede wszystkim wysokich kwalifikacji zawodowych. Cechować go powinny m.in. rozległa wiedza techniczna, wysoki poziom kultury technicznej, umiejętności praktyczne i organizatorskie.

2. Rola nauczyciela pracy-techniki w zakresie wychowania przez pracę

Obecnie obowiązujące programy nauczania zajęć praktyczno-technicznych w szkole podstawowej i wychowania technicznego w liceum ogólnokształcącym w zasadzie nie przewidują zajęć, których celem byłoby wychowanie przez pracę. Obowiązujące treści nauczania oraz ramy pracowni szkolnych nie pozwalają na organizowanie i prowadzenie prac produkcyjnych. Wprawdzie w pracowniach szkolnych wykonuje się różnego rodzaju przedmioty użytkowe, to jednak użyteczność tych wytworów jest w większości przypadków nikła, a warunki w jakich są wytwarzane nie pozwalają na poznawanie procesów produkcyjnych i spraw z nimi związanych, typowych dla współczes-

nej techniki. Również w większości przypadków organizowane przez szkoły prace społeczne nie wprowadzają młodzieży w nurt pracy produkcyjnej. Są one najczęściej przypadkowo dobierane, dotyczące prac nie wymagających żadnych lub niewielkich kwalifikacji, dlatego też nie mogą stanowić właściwego terenu dla wychowania przez pracę. Wiadomości o pracy i produkcyjne doświadczenia młodzieży szkół ogólnokształcących są wyjątkowo skromne¹¹. Sytuacja jest niepokojąca głównie dlatego, że ma ona znaczny wpływ na wybór szkoły i zawodu oraz na kształtowanie się stosunku w ogóle do pracy zawodowej.

Tymczasem w naszym kraju wychowanie przez pracę czyni się „powszechnie obowiązującą zasadą wychowania socjalistycznego, dostosowaną do okresów rozwoju człowieka, jego naturalnych predyspozycji i warunków środowiska, a samą pracę - najbardziej znaczącą miarą wartości człowieka w całym okresie jego aktywności zawodowej”¹². Oznacza to, że dziecko od najmłodszych lat powinno być włączone w powszechny, społeczny proces pracy, którego celem jest przygotowanie takiego pracownika, który będzie uczestniczył w tworzeniu bytu materialnego i kulturalnego społeczeństwa¹³.

Omawiany tu problem znalazł odbicie w programie przedmiotu „praca-technika”, a mianowicie: w jednym z działów tego przedmiotu są tzw. „praktyki uczniowskie”.

W dobie szybkiego rozwoju techniki i technizacji życia w rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym istnieje potrzeba przygotowania człowieka do pracy, w tym do pracy zawodowej i szeroko rozumianego życia. W tej sytuacji wychowanie przez pracę nabiera szczególnego znaczenia w kształceniu młodego pokolenia.¹⁴

Do zadań nauczyciela pracy - techniki należy opanowanie umiejętności organizowania wychowania przez pracę w okresie szkolnym /podstawowa i średnia/ oraz przynajmniej wiedzy o wychowaniu przez pracę w domu, w zakładzie pracy i w przedszkolu. Są to ogniwa, które mają wpływ i powinny być wykorzystane w organizacji

pracy w szkole.

Wychowanie przez pracę w 10-letniej szkole średniej polegać ma nie tylko na wdrażaniu uczniów do pracy. Rezultaty tego wychowania wyrażają się nie tylko w liczbie przepracowanych godzin lub wypracowanych ziótówek. Rzeczywiste efekty wychowania przez pracę przejawiają się w zmianach osobowości uczniów i wyrażają się w dyspozycjach określających ich stosunek do pracy oraz jakości jej wykonania. Osiągnięcie tych efektów wymagać będzie od nauczyciela postępowania według zasad sformułowanych przez Heliodora Muszyńskiego¹⁵. Pracę ucznia charakteryzują dwie cechy :

- wynik w postaci wytworu,
- odpowiedzialność wobec pewnych obiektywnych norm, którym odpowiadać powinien wynik pracy.

Cechy te wykazują, iż chcąc wychować przez pracę nauczyciel pracy-techniki powinien zwrócić baczną uwagę na sprawę wychowawczego znaczenia wykonywania różnych czynności, a nie tylko na ich wynik. Uwzględniając wychowawcze walory różnych form działalności uczniów powinien dążyć do zintegrowania prac powierzonych uczniom z całokształtem ich działalności, tj. z uczeniem się i zabawą, z aktualnymi i perspektywicznymi potrzebami i zadaniami.

Przedmiot praca-technika w 10-letniej szkole średniej pozwala na prawidłowy wybór zawodu, który jest ważny nie tylko dla ucznia jako jednostki, ale także dla społeczeństwa. Rozważając znaczenie prawidłowego wyboru zawodu należy zdać sobie sprawę z tego, że podjęcie decyzji dotyczącej przyszłej pracy zawodowej nie może być aktem jednorazowym. Wybór poprzedzać musi praca informacyjna i wychowawcza, realizacja działu programu nauczania pracy-techniki pt. „Elementy preorientacji zawodowej”. Systematyczne 10-letnie kontakty nauczyciela z uczniem w pracowni pozwolą nie tylko na poznanie ucznia, ale także na zaobserwowanie zmian zachodzących w jego osobowości. Kierownicza rola nauczyciela w procesie dydaktycznym przyczyni się także do kształtowania umiejętności myślenia

technicznego i działania. Uczeń uczy się wiązać teorię z praktyką, wykorzystywać posiadane wiadomości teoretyczne w praktycznym działaniu, uczy się racjonalizacji i ulepszania swojej pracy i innych. Lekcje pracy-techniki dawać będą młodzieży przeżycia o które trudniej na innych lekcjach - radość z pracy, której jakość można w sposób obiektywny zmierzyć. Uczucie to powinno towarzyszyć człowiekowi podczas jego codziennej pracy zawodowej. T. Nowicki podaje, że są dwa główne kierunki kształcenia młodych pokoleń: „Trzeba wychować obywatela i pracownika /.../. Wychowanie obywatela i pracownika jest ściśle ze sobą związane i wzajemnie się przenika. Nie można widzieć obywatela w społeczeństwie socjalistycznym, który nie byłby równocześnie pracownikiem”.¹⁶ Tak pojęte wychowanie kształtuje osobowość młodego człowieka i wiąca jednostkę w społeczny wysiłek, określa rodzaj koniecznego intelektualnego przygotowania, wyznacza właściwe miejsce jednostki w zespole, kształtuje świadomość sensu życia.

Przypisy:

- ¹ Por. Program dziesięcioletniej szkoły średniej cz.II, Warszawa WSiP, 1977, s.144
- ² Por. S. Krawcewicz: Współczesne problemy zawodu nauczyciela, Warszawa KiW, 1979, s.56
- ³ Por. M. Nowicki: Kształcenie ogólnotechniczne w szkole 10-letniej, „Oświata i Wychowanie”, nr 17, 1977, s.13
- ⁴ T. Nowacki: Treść i proces kształcenia politechnicznego, Warszawa BN-PZWS, 1966, s. 76
- ⁵ Cele dydaktyczne i wychowawcze pracy-techniki podano w oparciu o Program 10-letniej szkoły średniej, cz.II, Warszawa WSiP, 1977 s.128
- ⁶ M. Nowicki: Kształtowanie ogólnotechniczne ... op.cit.s.24-25
- ⁷ Por.M.Nowicki: Kształcenie ... op.cit., s. 18

- 8 Tenże, s.17
- 9 Por. H.Pochanke: Rozwijanie umiejętności badawczych uczniów na zajęciach technicznych, „Wychowanie Techniczne w Szkole” Nr 9/1979
- 10 S.Krawcewicz: Współczesne problemy zawodu nauczyciela, Warszawa BOiW, KiW, 1979, s.9
- 11 Por.R.Gajewski, J. Napiórkowski: Poziom wiedzy technicznej kandydatów na studia do WSP, „Studia Techniczne”, z.4 WSP Bydgoszcz, 1977, s.5
- 12 Z.Wiatrowski: Rola nauczyciela wychowania technicznego w procesie wychowania przez pracę, „Studia Techniczne”, z.6 WSP Bydgoszcz 1978, s.6
- 13 Por.T.Nowacki: Rola i zadania systemu oświatowego w przygotowaniu do uczestnictwa w społecznym procesie pracy, Kwartalnik Pedagogiczny, 1974, nr 4
- 14 Problem wychowania przez pracę szeroko prezentuje Z.Wiatrowski.
Por. Z.Wiatrowski:

- 15 H.Muszyński: Podstawowe dziedziny wychowania, w: Pedagogika. Podręcznik akademicki - pr.zb. Warszawa PWN, 1978, s.301
- 16 H. Muszyński określił zespół zasad które wyznaczać powinny postępowaniu nauczyciela w procesie wychowania przez pracę.

THE ROLE OF THE TECHNICAL EDUCATION TEACHER WITH RESPECT TO POLY-
TECHNICAL TRAINING AND TO THE EDUCATIONAL VALUE OF WORK

Summary

The article discusses the role of the technical education teacher with respect to polytechnical training and to the educational value of work. The problem is presented from the theoretical point of view. New tasks arising from the technical education syllabus are also described. An indication is given of the abilities required of the teacher when organising pupils' creative work and making use of the child's own experience.

РОЛЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ "РАБОТЫ-ТЕХНИКИ" В ПОЛИТЕХНИЧЕСКОМ ОБУЧЕНИИ
И ВОСПИТАНИИ ПУТЕМ ТРУДА

Р е з ю м е

Статья посвящена обсуждению роли преподавателя названного предмета в рамках политехнического обучения и воспитания посредством труда. Статья указывает проблему с точки зрения теоретической и обсуждает задачи, вытекающие из содержания программы обучения. Указаны новые задачи и умения, какими должен обладать учитель данного предмета при организации производительного труда учеников, а также задачи в области использования производственного опыта ребенка в процессе технического обучения и формирования личности учеников.